

CORPORATE COMMUNICATION CHARACTERISTICS OF ST. VOLODYMYR UNIVERSITY PROFESSORS IN 1834-1884

Abstract. Introduction. *The development of Contemporary Ukrainian history is accompanied by the change of scientific approaches, methodological transformations and prospecting for cutting-edge research tasks. In this respect, the history of higher education is shifting its vector according to the top-down principle, oriented towards everyday life issues. Corporate communication thus plays a significant role in university activity and reflects the specifics of university environment. The Kyiv University foundation aimed to be a centre of russification and polish elite assimilation, which in turn influenced specific interpersonal relationships within the academic community.*

Purpose. *The aim of this paper is to identify separate specific features of corporate communication, introduced by Kyiv University professors on horizontal and vertical levels.*

Methods. *Rejecting ideological impact and involving interdisciplinary perspective into historical studies demand new research strategies and methodology. Historical anthropology enables scholars to reveal the management specificities, the decision-making models and the aspects of communication within the academic society.*

Results. *The paper provides the information on the specific features of corporate relations, having been identified in the process of research, connected to the constant confrontation between the «parties» of professors' associations in St. Volodymyr University.*

Originality. *This study initially addresses the issue of corporative communication in Kyiv University academic environment. It gives a detailed analysis of horizontal and vertical communication peculiarities of both state and scientific elite.*

Conclusion. *The relationships between professors of St. Volodymyr University were shaped by specific circumstances of institution origin and operation. A substitution of competencies by personal and «party» preferences led to regular conflicts within the academic world and made the sustainable collaboration impossible.*

Keywords: *corporate communication, professors' corporation, St. Volodymyr University, University Statute.*

Одержано редакцією 21.10.2016
Прийнято до публікації 23.12.2016

УДК 94:351. 74(470+571)(092)

ТЕРЕЩЕНКО Олександр Миколайович,
аспірант Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
e-mail: tereshchenko28@mail.ru

М. ГРУШЕВСЬКИЙ ТА І. НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ: ДО ІСТОРІЇ ТВОРЧИХ ВЗАЄМИН

У статті здійснена спроба проаналізувати творчі взаємини двох провідних діячів українського національного відродження другої половини XIX – поч. XX ст. на основі нових методологічних підходів. Висвітлено основні аспекти творчих взаємин Михайла Сергійовича та Івана Семеновича, виділивши особливості різних періодів відносин митців. Розкрито роль І.Левицького у процесі формування творчої особистості М.Грушевського, значення їх діяльності в українському національному відродженні другої половини XIX – поч. XX ст.

Ключові слова: *взаємини, інтелігенція, біографістика, національне відродження, белетристика, епістолярій.*

Постановка проблеми. У 2016 р. виповнюється 150 років від дня народження Михайла Грушевського – видатного українського державного та громадсько-політичного діяча, голови Центральної Ради Української Народної Республіки, першої у XX столітті незалежної Української держави, історика. Життю і діяльності М.С.Грушевського присвячено сотні наукових монографій, статей. Проте подальше осмислення творчого спадку видатного українця, уточнення фактів його біографії продовжує залишатись важливим завданням грушевознавства. У цьому контексті актуальним є дослідження та висвітлення творчих взаємин двох провідних діячів українського національного відродження другої половини XIX – поч. XX ст. Михайла Сергійовича Грушевського та Івана Семеновича Нечуя-Левицького, останній відіграв неабияку роль у становленні та формуванні літературного таланту майбутнього видатного історика України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми творчих взаємин М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького висвітлено у дослідженнях: Бурлаки Г. [1], Ковальчука Г. [2] Мандрики М. [3], Тарнавського М. [4], Янкової Н. [5].

Мета. Наше дослідження полягає спробі на нових методологічних підходах, в контексті біографістики та просопографії дослідити історію творчих взаємин М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького, розкрити роль останнього у процесі формування творчої особистості, зокрема літературних здібностей, майбутнього автора фундаментальної праці «Історія України-Руси», виділивши основні періоди їхніх взаємин, проаналізувати чинники їхньої складності та суперечності.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у спробі висвітлення історії суперечливих творчих взаємин М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького.

Виклад основного матеріалу. 1869 року трьох-річний Михайло разом з батьками переїздить на Кавказ, де батько Сергій Федорович Грушевський обіймав посаду директора народних училищ Терської області. 14-літній М.Грушевський, полишивши батьківську домівку у Владикавказі, 1880 р. розпочинає навчання у Тифліській гімназії. «У гімназії запалом читав все, що міг дістати з історії літератури й етнографії України», – писав він пізніше в «Автобіографії». У гімназійні роки (1880–1886 рр.) батько всіляко заохочував потяг сина до історичних знань, передплачував для нього «Киевскую старину», де друкувалося чимало полемічних статей про походження Русі, історію України, козаччину. Юний Михайло переживає сильний вплив українізації, захоплено знайомиться з творчістю Тараса Шевченка, перечитуючи кілька разів його «Кобзар», читає історичні праці та художні твори Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Михайла Максимовича, Амвросія Метлинського, Опанаса Маркевича, Аполона Скальковського, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Олександра Пипіна, Івана Нечуя-Левицького, Данила Мордовця, Михайла Старицького. «Я був знайомий з історією відродження слов'янських народів, «Історія Славянских Литературъ» Пипіна й Спасовича належала до найбільш дорогих мені книг. В «Истор[ическом] Вестникс» я відшукав начерки з історії нової укр[аїнської] літератури пок[і]йного М.І.Петрова, читав і перечитував їх з залассям. Навпаки – «Задачи украинофильства» Костомарова наповняли мене тяжким сумом» [6, 124].

Ознайомившись із доступними на далекому Кавказі зразками української літератури гімназист вирішує зайнятися пробою пера: «...спровадивши собі з Києва кілька книжок, які можна було купити на тодішнім безконечно убогим Київським ринку, з «Киевскою Стариною» в руках, – котру сюрпризом виписав для мене батько (ніяких українських видань в місцевих бібліотеках, розуміється, не було), – я постарався використати вакації 1884 р., щоб вправитися в українську літературну роботу, або, краще сказати, – в процес українського писання» [7, 5].

Як результат у 1884–1886 рр. у віці 17–19 років М.Грушевський написав цілу низку поетичних і прозових творів («Німий свідок» (1884), «Чужі й свої» (1884), «Унтер-офіцер Трохим Скавучак» (1885), «Бех-аль-Джугур» (1885), «Св. Петро у тюрмі» (1885), «Бідна дівчина» (1885). Діяльна натура юнака відчувала гостру потребу мудрої поради, оцінки, підтримки старшого, досвідченого у літературних справах. Саме І.Нечуй-Левицький у 1870 – 80-х рр. був одним з найяскравіших митців української літератури. Як згодом, через сорок років, у своїх «Споминах» М.Грушевський зазначав: «Він став на сей час не тільки моїм найулюбленішим письменником, але й ідеологічним провідником і учителем, і згодом я, власне, до нього удався як до свого літературного восприїмника» [6, 124].

У передмові «Як я був колись белетристом?» до збірки «Під зорями» (1928) М.Грушевський пригадав обставини написання листа до І.Нечуя-Левицького: «...я рішився післяти їх на перегляд, відзив і вжиток І.С.Нечуя-Левицького, з котрим я списався, прочитавши в тих же начерках Петрова («Очерки истории украинской литературы XIX столетия» (1884), що він займає посаду учителя в Кишиневській гімназії. В тодішній літературній генерації се була найбільш визначна і для мене приступна фігура, і я рішивсь віддатися під її патронат. Побоюючись провалу, я підписав першого листа якимсь криптонімом і просив відписати на ім'я одного з своїх товаришів. І яка ж то була радість для мене, коли тижнів через два сей мій товариш подав мені грубенького листа, акуратно надписаного округлим, розлізлим письмом вічно хорого письменника, і запечатаного для більшої дискреції великою червоною печаткою» [7, 6].

Перший свій лист до І.Нечуя-Левицького, як свідчать архівні документи, М.Грушевський підписав ім'ям адресата – Йосип Рогалевич. Відповідь письменника, адресована на це ім'я, вперше була опублікована в журналі «Україна» (1967, № 2, с. 24) як «лист І.Нечуя-Левицького до вчителя 1-ї Тифліської гімназії Йосипа Рогалевича» [8]. Адресат вказаний, очевидно, на тій підставі, що разом з листом зберігся й конверт з тією ж датою на поштовому штемпелі (25 вересня ст.ст. 1884 р.), заадресований на це ім'я, щоправда, без вказівки, що це вчитель. М.Грушевський, звертаючись вперше листом до відомого письменника, не назвав свого справжнього імені, а для відповіді подав адресу гімназійного товариша [9, 239]. Лише у другому з відомих листів до І.Нечуя-Левицького він написав своє справжнє прізвище: «пошліть до друку під псевдонімом Михайла Заволоки (правдиве моє прізвисько Грушевський), щоб потім не одпльовуватись од своїх творів» [9, 29–30]. Сучасна українська дослідниця Н.Янкова, посилаючись на «Спомини» М.Грушевського, вказує прізвище товариша, під яким крився Михайло Сергійович, що «не рішався виставити своє ім'я попросив по зволення одного з товаришів, здається, Снисаревського, скористатися з його імені й адреси просити» [5, 128].

У вересні 1884 р. вчитель Кишинівської гімназії, відомий на той час український письменник І.Левицький отримав листа від невідомого адресата із далекого Тифлісу. Автор листа розповідав, що сам він родом з України, земляк І.Левицького, навчається в Тифліській гімназії: «Ніяково мені не знаючи, навіть не бачивши Вашої мосці зроду, до Вас з проханням своїм приступати. Але сподіваюся, що прочитавши лист мій, не розгніваєтесь, не поглузуєте з мене і з мого прохання. Я школяр – гімназист тифліський. Батько мій і мати обидва з тогочасної України, навіть земляки Ваші – з Київщини. Сам я мало був на Україні, але, яко мога, я зміг не поневіритись на чужині, але зостатися щирим і сутим українцем. Випишував з Києва книжки українські, пересвідчивсь у письменству, географії й історії українськи[x], як міг це зробити з[a] дві тисячі верстов од Києва. Щиро кохати став я отчизну свою Україну, страх бажав я допомогти як-небудь у сю недобрую для неї добу...» [10, 28], – розпочинає він листа і далі повідує про свої проби пера, просить письменника оцінити перші його художні твори, а якщо вони вартісні, то й опублікувати їх. М.Грушевський також відзначає великий вплив творчості Івана Семеновича на формування його як українського прозаїка: «незадовольнившись віршами, почав я писати оповідання мовою українською, до цього мене найбільше напутили, Ваші «Хмари», добродію» [9, 28].

Далі автор-початківець продовжує: «Ще раз скажу, ніяково мені турбувати мосць Вашу, але пам'ятаючи, що славетні письменці – пан Тарас, Куліш, Пушкін, Жуковський ніколи не зневажали прохань молодих, іноді й зовсім не кебетних, сподіваюся, що й Ви, яко письменець наш український, звернете увагу на прохання молодого українця» [9, 28]. Гімназист закінчує свій лист проханням: «На відповідь докладаю дві марки, щоб написали, Ви, письмом заказним, щоб не пропало даром часом дорогою» [9, 29].

Необхідно звернути увагу на датування листів адресатів, перший з них датовано М.Грушевським «14 жовтня» 1884 р., а відповідь І.Нечуя «25 сентября» того ж року. В томі І «Листування М.Грушевського» (К., 1997 р.) зазначається, що за «Словарь української мови» Б.Грінченка у ХІХ ст. назва «вересень» в українській мові функціонувала паралельно зі словом «жовтень» або «сентябрь», причому друга назва була більш поширена.

Таким чином, останні місяці року в ужитку пересічних українців наприкінці ХІХ ст. були: серпень, жовтень (у нашому календарі вересень), листопад (у нашому календарі жовтень), грудень (у нашому календарі листопад), студень (у нашому календарі грудень).

З відповіддю молодому літератору-початківцю «славетний письменець» не забарився. У листі від 25 вересня 1884 р. І.Нечуй-Левицький щиро підтримує літературне завзяття юнака: «Ви пишете, що Вам «ніяково» обертатись до мене з листом як до незнакомого чоловіка... Нехай не буде Вам ніяково, земляче! Пишіть до мене, будьте ласкаві, коли Вам треба буде, бо це не Ви перший обертаетесь до мене з причини літературного діла. Я тішуся, що нова українська література не є «глас вопиющего в пустыне». Вам і розум сказав і інстинкт підказав, на яку літературну дорогу стати, щоб послужити своєму краю і своєму народові... бо жатва многа, а діячів на нашій ниві все-таки мало і на Україні і в Галичині. У Вас є талант; це Вам кожний скаже, хто прочитає Ваші проби. Та й лист, Ваш написаний дуже добрим, чистим, легким українським язиком, що мене навіть дуже вдивило. З Вас вийде і белетрист добрий. Це вже я чую духом...» [11, 295]. Разом з тим, зна-

ний майстер слова дає і цінні поради юному початківцю: «Тепер Ви далеко од України, але хто зна, де Вам, прийдеться пробувати, вийшовши в життя. Може, доля знов поверне Вас в рідний народ. Тоді Ви будете наглядати життя народу й описувати свій народ і свій край; а поки що придивляйтесь до життя за Кавказом, пишійть про життя народу або грузинського, або армянського, пишійть по-українській, і... це все буде інтєресно» [11, 295].

З приводу свого першого літературного успіху М.Грушевський згадував: «Сорок літ тому в фельетонах львівського «Діла» за 1885 рік (ч. 66–68) було надруковане моє оповідання «Бех-аль-Джугур»... Номери газети з сим оповіданням одержав я кілька років пізніше... але мені досить було, що мої перші оповідання, післані... на руки Ів. Сем. Нечуя-Левицького, були передані ним до Львова для надрукування, значить були признані вартими друку» [7, 5].

У листі від 28 травня 1885 р. І.Нечуй загалом схвально оцінив твір, висловлюючи зауваження лише з приводу визначення жанру: «Бех-аль-Джугур», правда, має в собі ідею і дуже правдиву, але це не фантазія, бо в оповідання нема фантастичного елементу. Треба було напустити туди з півкопи чортів, з пару відьом або там якого незвичайного страхіття, як звичайно буває в казках. Це оповідання походить на кореспонденцію. Конечне, це все мені так здається, а редакція може глянути інакше» [12, 33]. У відповіді від 8 червня ст. ст. 1885 р. М.Грушевський не втрачає надії на публікацію: «...проте ж на «Бех» сподівався, «яко на мур мурований» [9, 39]. Аж лист І.Нечуя-Левицького від 5 (17) серпня 1885 р. приніс нарешті М.Грушевському бажану новину: «Ваш «Джугур» вже надрукований в фельетоні «Діла». Я його прочитав двічі, так він мені сподобався, хоч в йому і нема казкового фантастичного елементу... В Галичині Вас зараз примітили, сказали, що з'явився правдивий талант...» [9, 34].

Як відмічає сучасна дослідниця Г.Бурлака, М.Грушевський, дякуючи І.Нечую, що він «яко письменець наш український» не тільки звернув увагу на прохання молодого українця, а дієво підтримав його, свою повість «Свої і чужі» (1885 р.), надруковану (з допомогою І.Нечуя) в журналі «Зоря», присвятив своєму літературному наставнику – І.С. Левицькому, попросивши у свого «патрона» [1, 254] в листі від 14 травня 1885 р. на це попередню згоду: «Як безпечно ж друкувати, просив би я мосць Вашу – дозвольтє Вам, яко добродію моєму і учителю в письменстві українському, посвятить цю повість; й яко ласка Ваша, підпишіть на повісті – Ів. Сем. Левицькому» [9, 36–39].

У 1885 р. І.Нечуй допоміг М.Грушевському надрукувати ще одну белетристичну пробу пера молодого прозаїка: «Невеличке оповідання пошліть по цьому адресові: В Херсон, Его високо-бл[агородію] Дмитрию Васильевичу Марковичу. Улиця Дворянская, № 11-й. Він видає збірник «Степ» і помістить його в збірникові. Напишіть ще йому, що як не помістить (може вже пізно), то нехай пришле або мені, або в Львів» [11, 304]. З цього приводу М.Грушевський пригадував: «Іван Семенович написав, що в Херсоні ладиться літературний збірник, і дав мені адресу пок[ійного] Дмитра Васильовича Марковича, що, служачи тоді в Херсоні, був один з ініціаторів збірника (чи головним-таки зачинителем сього діла), щоб я післав йому щось до друку. Я післав йому оповідання «Бідна дівчина», написане літом того ж таки 1885 року, і Маркович вскорості повідомив мене, що оповідання се прийнято до збірника «Степ», і пішло вже до цензури. Такий успіх піддав мені гадку, що белетристика – се моє покликання: та сфера, в котрій я можу послужити національному українському життю. Мені здавалось, що я знайшов себе як письменник, і моя дорога стелиться передомною ясно і виразисто» [7, 9] – пригадував згодом у своїх спогадах Михайло Сергійович.

Учень випускного класу Тифліської гімназії М.Грушевський мав за мету подальше навчання в університеті, тому свою діяльність максимально спрямував на підготовку до випускних іспитів, що не могло не позначитись на занятті белетристикою: «...Але тут і скінчилась моя белетристична кар'єра! Я був белетристом всього лише кільканадцять місяців. Надійшла катастрофа – так само глибоко відчута, як і се моє перше і останнє літературне щастя. Щоб зрозуміти його відповідно, треба б мати поняття, наскільки екзальтованим мрійником я тоді був. Я вступив у стадію приготування до екзамену зрілости (матури)» [7, 10].

Випускника гімназії М.Грушевського, який мав отримати медаль за успіхи спіткала невдача. Перед випускними іспитами існувала традиція викрадення текстів екзаменацій-

них тем: «Тому, що вони окружались незвичайним секретом – вироблялися радою попечителя для цілої округи і з усякими обережностями передавалися в гімназії, однакові для всіх, се було спортом так само для гімназій цілої округи – викрасти сей секрет. Вважалося, що та гімназія, що сей секрет відкриє і передасть іншим, робить свого роду професійну послугу цілій матуральній верстві. Се був свого роду класовий обов'язок матуристів супроти класи директорів і учителів. На се збирались гроші, велись секретні зносини, вигадувались чисто пінкертонівські штуки. І от сим разом се вийшло наверх і окошилось на нашій гімназії, а в нашій гімназії особливим тягарем лягло на мені – першому ученику гімназії, округи і т. д., власне, за сю першість» [7, 10]. Цей випадок став тією межею у белетристичних починаннях Михайла Сергійовича, після якої він припинив свою літературну творчість: «Я незвичайно глибоко, підвищено-вражливо відчув сю катастрофу і всі зв'язані з нею моральні пониження. От куди заводить амбіція! До біса амбіцію. До біса всі честолобні плани. Вони будувались на літературі, на письменстві – до ката літературу, до ката писання. Се одно лоскотання амбіції. Треба взяти себе в руки. Скрупулянтне виконання обов'язків – і більше нічого. Ніякої нагороди за се. Замість компліментів і похвал треба привчити себе до ганьби і поневірки. Я пережив духову трагедію Гоголя в мініатюрі і зломив перо белетриста» [7, 11].

Отже, творчі взаємини майбутнього історика М.Грушевського зі знаним письменником Іваном Нечуєм на деякий час припинилися, оскільки студент університету святого Володимира у Києві повністю присвятив свій час навчанню: «Довгий час я навіть не читав белетристики, не тільки що не писав. Пізніш дозволив собі дещо – але не друкував нічого. З писань моїх університетських я потім надрукував оповідання «Неробочий Іван Кривий» [7, 11].

Психологічно та емоційно перші роки навчання в університеті були заповнені для М.Грушевського, за його словами, подоланням наслідків матуральної кризи та «аскетичних страшилок». Допомогли Михайлові в цій боротьбі, як він сам згадує, «свідомість національного обов'язку» та здобутки світової культури [10, 137].

Значний вплив на формування М.Грушевського як історика-професіонала мало його знайомство з В.Іконніковим, який у своїх курсах російської історії значну увагу звертав на історіографічні та методологічні питання. З перших студентських років між молодим дослідником та відомим ученим зав'язались дружні відносини, про що свідчить їхнє листування. Проте найбільший вплив на формування теоретичних поглядів М.Грушевського мав В.Антонович, який перейняв і розвинув на ґрунті української історіографії метод критичної аналізи джерел, специфіку опрацювання актового матеріалу, об'єктивність при аналізі історичних явищ [13, 107–108].

Під безпосереднім впливом В.Антоновича розпочалося становлення М.Грушевського як науковця і загалом формування його критичного стилю та методу. Після закінчення університету свої студії над історією України М.Грушевський продовжив у магістратурі. Темою магістерської дисертації, за порадою В.Антоновича, було обрано історію Барського староства. Керувати роботою магістранта було доручено В.Антоновичу та В.Іконнікову [14, 222–255].

З 1894 р. за рекомендацією Володимира Антоновича М.Грушевський працює на посаді ординарного професора Львівського університету, стає активним учасником національно-культурного життя, очолив Історико-філософську секцію Наукового товариства імені Т.Шевченка (з 1897 р. голова НТШ), разом з І.Франком заснував і видавав «Літературно-науковий вісник» (з 1898 р.). Відновлюється також і співпраця та листування з І.Левицьким, але як зазначає сучасна дослідниця Г.Бурлака «тональність діалогу дещо змінилася. Тепер уже М.Грушевський клопотався про публікацію творів І.Нечуя» [1, 256].

Про зміну характеру стосунків у цей період свідчить певні непорозуміння у взаєминах М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького, який стався 1897 р., і був пов'язаний з публікацією повісті І.Нечуя «Старі гультяї» у «Літературно-науковому віснику», редагованому М.Грушевським. Сучасна дослідниця Г.Бурлака зазначає «М.Грушевський, укладаючи зміст першого числа «ЛНВ», мав намір видрукувати у ньому цей твір. Головним аргументом було бажання уміщувати у журналі твори наддніпрянців і галичан на паритетних засадах, тим більше поява серед авторів прізвища іменитого письменника повинна була сприяти популярності видання, маніфестувати його високий естетичний рівень. Пильніше розгля-

нувши твори, запропоновані до першого числа «ЛНВ», О.Маковей (був співредактором), так би мовити, «спіткнувся» на «Старих гультях», відчувши, за його власним зізнанням, що ні стиль, ні предмет оповіді, ні естетичний рівень твору не відповідає тому рівневі, який хотіли утверджувати ініціатори цього нового видання, задуманого як європейське культурологічне ревію. Повість І.Нечуя-Левицького було відхилено, натомість до першої книжки «ЛНВ» увійшов твір О.Кобилянської «Valse mélancolique» («Меланхолійний вальс») [1, 256–257].

Проте в подальшому співпраця між М.Грушевським і І.Нечуєм-Левицьким продовжувалась. Так, у листі від 19 лютого 1898 р. І.Нечуй просить М.Грушевського, зачекати з друкуванням збірника на честь І.Франка, бо він запізнюється з оповіданням для нього. Михайло Сергійович зважив на це прохання. І оповідання І.Нечуя-Левицького «Живцем поховані» було вміщено у збірнику «Привіт Івану Франку...», присвяченому 25-річчю творчості письменника, що вийшов у Львові 1898 р. [3, 9].

У листі до І.Стешенка від 13 квітня 1905 р. Іван Семенович нарікає на відсутність ще однієї статті в «ЛНВ»: «Візьміть, коли Ваша ласка, в Грушевського мою статтю «Кельти і їх письменство», котру він чомусь не надрукував в «Літературно-науковому віснику», і привезіть мені. Може вона незабаром знайде собі місце і тут» [11, 444].

Але між митцями все більше і більше виникає непорозуміння та конфліктності. І пов'язано це було з різним розумінням та підходами до формування українського літературного правопису, українського слововжитку. Так, у 1907 р., у листі до М.Лободовського від 29 травня 1907 р. І.Левицький вказує на розбіжності поглядів у мовному питанні з М.Грушевським: «Партія, що наважилась завести на Україні галицьку мову, як вона єсть, з усіма формами, як загальну книжну мову, єсть. З цієї газетної мови публіка просто сміється. А вже ж партія видала три галицькі граматики для українців з галицькими падіжками. Я знаю головних спілників цієї партії, бо вони й на мене наполягали, щоб і я так писав. Був у мене й проф. Грушевський і так само просив і вговорював мене, щоб я писав галицькими формами» [11, 471–472].

1 жовтня 1910 р. в Катеринославі (нині – Дніпро) розпочато видання нового українського часопису «Дніпрові хвилі». Для видання якого в цьому місті склалися на той час сприятливі умови. Влітку 1909 р. Д.Дорошенко прийняв пропозицію директора Комерційної школи ім. Миколи II А.Синявського зайняти посаду викладача історії. Останньому молодого історика рекомендував Є.Чикаленко. У Катеринославі Д.Дорошенко вступає до Товариства українських поступовців, включається до активної співпраці з «Просвітою». Очолював Катеринославську «Просвіту» Сергій Липківський (брат майбутнього митрополита УАПЦ Василя Липківського). У такому середовищі української громади виникла ідея видавати свій часопис. Її ініціатором виступив місцевий діяч Микола Богуславський. Він умовив Д.Дорошенка взятися за редагування часопису, придумав його назву – «Дніпрові хвилі» [15, 137]. У 1911 р. розпочалася співпраця І.Нечуя-Левицького з «Дніпровими хвилями» з публікації його невеличкої замітки «Земське видання укр. мовою» (№ 9) у рубриці «Новини нашого письменства». Незабаром І.Нечуй-Левицький виступив з великою статтею «Школа повинна бути національна» (1911. – №№ 12–17), в подальшому письменник продовжував працювати з редакцією до 1912 р. [15, 138].

У цей час боротьба за українську мову, її права, розвиток і збагачення стала головною в житті письменника. Свої погляди на розвиток української літературної мови І.Нечуй-Левицький раніше виклав у низці спеціальних праць, а саме: «Сьогочасне літературне прямування» (1878, 1884), «Сьогочасна часописна мова на Україні» (1901), «Криве дзеркало української мови» (1912), в яких порушував проблеми історії української літературної мови, її зв'язку і співвідношення зі старописемною мовою на народній основі; обґрунтував закономірність формування нової літературної традиції на центральноукраїнській діалектній основі. Письменник протестував проти спроб переорієнтації української літературної мови на південно-західну основу [16].

На початку ХХ ст. західноукраїнські культурні діячі, очолені М.Грушевським, «щоб штучно поставити бар'єр між українською і російською мовами, почали насаджувати на Східній Україні правопис і лексику, що протягом десятків років вироблялися в Галичині на місцевій, діалектній основі». З такими тезами Іван Нечуй-Левицький виступив проти правописної практики М.Грушевського в «Кривому дзеркалі української мови» (1912) [17].

Відгукнулися на «Криве дзеркало...» «Дніпрові хвилі» великою (у три подачі) статтею «Про українську літературну мову» (1912. – №№ 22, 23–24; 1913. – № 1) редактора Д.Дорошенка, яку він подав під своїм традиційним і впізнаваним псевдонімом *М.Жученко*. Д.Дорошенко зайняв амбівалентну позицію, прагнучи показати, у чому є корисність літературної праці І.Нечуя-Левицького і як його погляди можуть стати на заваді розвитку українського письменства, становлення української літературної мови, а також бути використані ідейними ворогами українства. За висновком сучасного дослідника І.Михайлина: «письменник-ветеран Дорошенкової м'якості не сприйняв і припинив свої стосунки з «Дніпровими хвилями». Це було ударом по журналові, який втратив авторитетного автора. Це було ударом по І.Нечуєві-Левицькому, який втратив авторитетну трибуну для своїх публіцистичних і літературно критичних виступів» [15, 140].

Сучасний український дослідник М.Тарнавський описує інший «анекдот» про І.Нечуя пов'язаний з його критикою поглядів М.Грушевського. У грудні 1928 р. у Музеї українських діячів науки і мистецтва відкрилася виставка пам'яті Нечуя. Григорій Коваленко-Коломацький написав коротку статтю про виставку і навіть скопіював уривки з Нечуєвого записника прибутків і витрат. Центральний образ у статті – розповідь про те, як наляканий письменник тікав від розлюченого шанувальника Грушевського, якому не сподобалося Нечуєве «Криве дзеркало». За словами Гр.Коваленка-Коломацького, цей шанувальник – американець на ім'я Бородай – наздогнав Нечуя напроти книгарні «Літературно-наукового вісника» і почав картати за критику Грушевського. Рятуючись від кремезного американця, немолодий і шуплий Нечуй відступив у книгарню і здався на ласку продавця, якому розповів про свою пригоду. Історія добігає логічного кінця: Нечуй починає свою звичну тираду на мовні теми і пояснює продавцеві, що винен не лише Грушевський, а і його посіпаки-галичани, зокрема такий Юрій Сірий, редактор газети «Село». «Але ж це я», – відповідає продавець. Так тріумфально завершує Гр.Коваленко-Коломацький. Це закріпило образ І.Нечуя як допотопного самітника, «анахорета», котрий не знав навіть найважливіших постатей з кола молодших українофілів [4, 78–79].

За якісь двадцять років по тому видавець Юрій Сірий (справжнє ім'я Юрій Тищенко), який емігрував з України і після Другої світової війни опинився у США, сам переказав цю пригоду в часописі, який виходив у таборі для переміщених осіб у повоєнній Німеччині. Однак у його розповіді це два окремі епізоди. Ю.Сірий-Тищенко знав Нечуя і був у нього в гостях 1908 р.; тоді його здивувало, що літературний велет невисокий і до занудства педантичний чоловік. Нечуй гречно його прийняв, але все-таки прочитав лекцію про правописні хиби видавничої програми «ЛНВ», яку очолював Сірий. Як же Сірий здивувався, коли зустрів Нечуя на Думській площі, а той прочитав йому цілу лекцію, як «Грушевський і отой сатанаїл Сірий хотять нас обгаличанили». Сірого він не пізнав, а коли той признався, Нечуй вибачився за свої слабкі очі. Епізод із Бородаєм теж змальовано трохи інакше. Сірий на шум вибіг із книгарні «ЛНВ» і побачив, як Бородай нависає над скоцюрбленим Нечуєм, який закриває голову руками. Бородай із ревом розмахує в нього над головою ціпком, а дружина благає його заспокоїтись. Сірий стверджує, що про гнівливу вдачу і нестримний норов Бородая знали всі. За словами Сірого, Нечуй бідкався, що випадково зустрів Бородая перед «ЛНВ» і вирішив подарувати йому свою нову книжку, а той натомість розкричався і почав махати на нього ціпком. Отже, у викладі Сірого реакція Нечуя не така вже й дика [4, 79].

І.Нечуй і М.Грушевський, як слушно зазначає сучасна українська дослідниця Г.Бурлака, в цілому, належать до різних поколінь не лише за хронологією найбільшої творчої активності, але і за ідейним наповненням своїх творів, – уособлюють «батьків» і «дітей», послідовний рух суспільної та естетичної думки і літературного розвитку в Україні [1, 255].

Проте, варто віддати належне Михайлу Сергійовичу Грушевському, який незважаючи на певні ідейні розбіжності зі своїм літературним наставником у зрілому віці, досить високо оцінював внесок і творчий доробок «всеохоплюючого ока» Івана Семеновича Нечуя-Левицького у розвиток української літератури, у формування української літературної мови. 15 квітня 1918 р., у день коли Вічність прийняла до себе «Баштового Українського Слова», у «Літературно-науковому віснику» було опубліковано некролог «Над свіжою могилою», як доводить Г.Бурлака, автором якого був саме М.Грушевський [1, 258], в якому зазначено: «але, хоч стоїмо над свіжою могилою, душа не приймає сих слів... Але він,

Нечуй-Левицький, не вмер і не вмере. Він живе і житиме далі серед нас, серед свого народу в своїх скарбах, – творах, в яких він змалював багату душу народну, з якою навіки сплів і свою душу. І вічний пам'ятник «нерукотворений і нетлінний» він збудував собі на Вільній Україні» [18, 115].

Висновки. Отже, історія творчих взаємин М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького є досить суперечливою, якою і має бути історія стосунків двох неординарних особистостей і в якій виділяємо, як етапи взаємного інтересу, взаємоповаги та щирого спілкування між досвідченим літератором-наставником та белетристом-початківцем, ділової співпраці між вже знаними діячами українського руху, так і етап ідейних суперечок між ними. Проте незважаючи іноді й на деяку її гостроту, М.С. Грушевський залишив шанобливе ставлення до І.С.Нечуя-Левицького, як до свого літературного наставника, так і до самовідданого творця української літератури, про що свідчать його спогади. Загалом творчі взаємини М.Грушевського та І.Нечуя-Левицького відіграли значну роль у націокультурному розвитку українства, посприявши подальшому розвитку українського національно-визвольного руху другої половини ХІХ – початку ХХ ст., засвідчивши ідейну наступність між поколіннями української інтелігенції, продемонструвавши приклад вірного служінню інтересам українського народу.

Перспектива дослідження полягає в системному дослідженні громадсько-політичної та національно-культурної діяльності І.Нечуя-Левицького, зокрема комплексному висвітленні ідейного кола письменника.

Список використаної літератури

1. Бурлака Г. І.С.Нечуй-Левицький і М.Грушевський: літературні взаємини / Г. Бурлака // Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість : зб. праць Всеукраїнської наук. конф. до 170-річчя з дня народж. І.С.Нечуя-Левицького. – Черкаси, 2008. – С. 252–259.
2. Ковальчук Г. І.С.Нечуй-Левицький у творчому житті М.С.Грушевського-літератора / Г. Ковальчук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 12. – С. 35–39.
3. Мандрика М. «Бо жатвамного, а діячів мало...» (З епістолярії І.Нечуя-Левицького і М.Грушевського) / М. Мандрика // Рідна школа. – 1994. – № 11. – С. 7–10.
4. Тарнавський М. Нечуваний Нечуй. Реалізм в українській літературі / М. Тарнавський; авториз. пер. з англ. Я.Стріхи. – Київ : Лаурис ; Торонто : Наук. т-во ім. Тараса Шевченка в Канаді, 2016. – 289 с.
5. Янкова Н. І. Історичні коди у творчості Михайла Грушевського : монографія / Н. І. Янкова. – Київ : Академія, 2013. – 158 с.
6. Грушевський М. Спомини. Ч. I / публ. С. Білоконя; передмова д-ра іст. наук, чл.-кор. АН УРСР Ф. Шевченка // Київ. – 1988. – № 9. – С. 115–149.
7. Грушевський М. Під зорями: Оповідання, начерки, замітки, історичні образи / М. Грушевський. – Київ : «Рух», [1928]. – С. 5–18.
8. Панчик Н. «І.С. Нечуй-Левицький» / Н. Панчик // «Україна». – 1967. – № 22. – С. 15–17.
9. Листування Михайла Грушевського / М. С. Грушевський; упоряд. Г. Бурлака; ред. Л. Винар; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : [б. в.] ; Нью-Йорк : [б. в.], 1997. – 399 с. – (Епістолярні джерела грушевськознавства; т. 1).
10. Грушевський М. Спомини. Ч. 3–4 / публ. С. Білоконя; передмова д-ра іст. наук, чл.-кор. АН УРСР Ф. Шевченка // Київ. – 1992. – № 2. – С. 109–125; № 3. – С. 130–142.
11. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів : у 10 т. – Київ : Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 250–300.
12. Листування Михайла Грушевського : [Листи-відповіді М.Грушевському] / Укр. іст. т-во, НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Центр. держ. іст. арх. України, м. Київ ; упоряд. Г. Бурлака, Н. Лисенко; ред. Л. Винар. – Київ : [б. в.], 2006. – 718 с. – (Серія: епістолярні джерела грушевськознавства; т. 3).
13. Попова Т., Мельник О. Про викладання теоретичних курсів з історії в університетах України 19 – початку 20 століття / Т. Попова, О. Мельник // Україна: становлення незалежності. Зміст і методика висвітлення в курсах соціальних та гуманітарних наук. Всеукраїнська науково-практична конференція : доповіді і виступи. – Одеса, 1993. – Ч. I. – С. 107–109.
14. Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.) / упоряд. Л. Зашкільняк. – Київ, 1997. – 264 с.
15. Михайлин І. Л. Публіцистика та літературна критика І.Нечуя-Левицького в журналі «Дніпрові хвилі» / І. Л. Михайлин // Журналістика. Філологія. Медіаосвіта : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 136–141.
16. Вокалюк Ю. Погляди Івана Нечуя-Левицького на шляхи розвитку української літературної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/dlgum/2008_7/5.html.
17. Нечуй-Левицький І. С. Криве дзеркало української мови / І. Нечуй-Левицький. – Київ, 1912. – С. 26.
18. Грушевський М. С. Твори : у 50 т. – Львів : Світ, 2002. – Т. 2. – С. 412–413.

References

1. Burlaka, H. (2008). I.S.Nechuy-Levitsky and M.Hrushevsky: literary relations. *Ivan Nechuy-Levitsky, personality and creativity: a collection of the works of All-Ukrainian Conference to the 170th anniversary of*

- I.S.Nechuya Levitsky*. Cherkasy, 252–259. (in Ukr.).
2. Koval'chuk, H. (2009). I.S.Nechuy-Levitsky in the creative life M.S. Grushevsky literature. *Ukrayins'ka literatura v zahal'noosvitniy shkoli* (Ukrainian literature in a secondary school), 12, 35–39. (in Ukr.).
 3. Mandryka, M. (1994). «Bo zhatvamnoha, a diyachiv malo...» With epistolary I.Nechuy-Levitsky and M. Grushevkiy. *Ridna shkola (Mother School)*. 11, 7–10. (in Ukr.).
 4. Tarnavs'kyi, M. (2016). *Nechuy unheard. The realism in Ukrainian literature Nechuvanyy Nechuy*. Kyiv: Laurus; Toronto: Nauk. t-vo im. Tarasa Shevchenka v Kanadi. (in Ukr.).
 5. Yankova, N. I. (2013). Historical codes in the works of Michael Hrushevsky. Kyiv: Academy. (in Ukr.).
 6. Hrushevsky, M. (1988). *Memoirs*. In S. Bilokon (Ed.). *Kyyiv (Kyiv)*, 9, 115–149. (in Ukr.).
 7. Hrushevsky, M. (1928). *Under the stars, stories, sketches, notes, historical images*. Kyiv: Rukh. (in Ukr.).
 8. Panchyk, N. (1967). «I.S.Nechuy-Levitsky». *Ukrayina (Ukraine)*, 22, 15–17. (in Ukr.).
 9. *Correspondence of Michael Hrushevsky*. (1997). In L. Vynar (Ed.). (in Ukr.).
 10. Hrushevsky, M. (1992). *Memoirs*. In S. Bilokon (Ed.). *Kyyiv (Kyiv)*, 2, 109–125; 3, 130–142. (in Ukr.).
 11. Nechuy-Levitsky, I. (1968). *Collected works: 10 volumes*. – Kyiv: Naukova dumka, 10. (in Ukr.).
 12. *Correspondence of Michael Hrushevsky* [Letters answers Hrushevsky]. (2006). In L. Vynar (Ed.). Kyiv. (in Ukr.).
 13. Popova, T., Mel'nyk, O. (1993). On teaching theoretical courses on history at the universities of Ukraine 19th – early 20th century. Ukraine: Formation of independence. The content and methodology coverage rates of social sciences and humanities. National Scientific Conference, reports and presentations. Odesa, I, 107–109. (in Ukr.).
 14. Hrushevsky, M.S. (1997). *Blog (1888–1894 rr.)*. In L. Zashkil'nyak (Ed.). Kyiv. (in Ukr.).
 15. Mykhailyna, I.L. (2014). Journalism and literary criticism I. Nechuy Levitsky in the journal «Dnipro wave». *Journalism. Philology. Media Education: a collection of works nauchnih*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka, 136–141. (in Ukr.).
 16. Vokalyuk, Yu. (2008). *Views Nechui Levitsky to the development of Ukrainian language*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/dlgum/2008_7/5.html.
 17. Nechuy-Levitsky, I. (1912) *Distorting mirror of Ukrainian language*. Kyiv, 1912. (in Ukr.).
 18. Hrushevsky, M.S. (2002). *Works: in 50 volumes*. Lviv: Svit, 2. (in Ukr.).

TERESCHENKO Alexander. PhD student of National Pedagogical Dragomanov University
e-mail: tereshchenko28@mail.ru

M. GRUSHEVSKIY AND I. NECHUY-LEVITSKY: THE HISTORY OF CREATIVE RELATIONSHIPS.

Abstract.Introduction. *Life and work M.Grushevsky devoted hundreds of scholarly monographs and articles. However, further understanding of the creative heritage of outstanding Ukrainian, clarify the facts of his life continues to be an important task hrushevoznavstva. In this context it is relevant research and creative coverage of relations between the two leading figures of the Ukrainian national revival of the late nineteenth - early. Twentieth century. Mykhailo Hrushevskiy and I. Nechuy-Levitsky, last played a significant role in the development and shaping of literary talent of the future famous historian Ukraine.*

Purpose. *Research is trying on new methodological approaches in the context of biographical and creative prosopography explore the history and relationships Grushevkiy I.Nechuy-Levitsky, reveal the role of the latter in the formation of the creative person, including literary skills, the future author of fundamental work «History of Ukraine-Rus» highlighting key periods of their relationship, to analyze factors of their complexity and contradictions.*

Results. *Revealed that the history and creative relationship M.Grushevkiy I.Nechuy-Levitsky is quite controversial, which should be the history of relations of two extraordinary people and which highlight how the stages of mutual interest, mutual respect and sincere communication between an experienced writer, mentor and beletrystom- beginners business cooperation between the already well-known figures of the Ukrainian movement, and stage of ideological disputes between them. However, despite sometimes on some of its sharpness, M.Grushevskii left deference to I.Nechuy-Levitsky, as his literary mentor and dedication to the founder of Ukrainian literature, as evidenced by his memories.*

Originality. *Scientific novelty of our study is an attempt to highlight the history of controversial relationships Grushevkiy creative and I.Nechuy-Levitsky.*

Conclusion. *Overall Grushevkiy and creative relationship I.Nechuy Levitsky played a significant role in the development cultural Ukrainians, facilitating further development of the Ukrainian national liberation movement of the late nineteenth - early twentieth century. Testified ideological continuity between generations of Ukrainian intelligentsia, showing an example of faithful service interests Ukrainian people.*

Key words: *biographical, national revival, the intelligentsia, the language discussion, writing.*

Одержано редакцією 23.11.2016
Прийнято до публікації 23.12.2016